

Justitieutskottets betänkande 2024/25:JuU24

Riksrevisionens rapport om statens insatser för barn som misstänks för grova brott

---

Sammanfattning

Utskottet föreslår att riksdagen lägger regeringens skrivelse till handlingarna.

I skrivelsen redovisar regeringen sin bedömning av de iakttagelser och rekommendationer som Riksrevisionen har gjort i rapporten Otillräckliga insatser när barn misstänks för grova brott.

Riksrevisionen har granskat statens insatser för barn som misstänks för grova brott. Den övergripande slutsatsen av granskningen är att statens samlade insatser för att bryta barns grova kriminalitet inte är fullt ut effektiva.

Utskottet ser positivt på de åtgärder som regeringen har vidtagit och avser att vidta bl.a. med anledning av Riksrevisionens iakttagelser och rekommendationer. Det handlar om förändringar och initiativ på det straffrättsliga och socialrättsliga området samt om resurstillskott i budgeten till myndigheter, regioner och kommuner m.m.

Utskottet anser att riksdagen bör avslå motionsyrkandena.

I betänkandet finns tre reservationer (S, V, MP) och ett särskilt yttrande (V).

Behandlade förslag

Skrivelse 2024/25:54 Riksrevisionens rapport om statens insatser för barn som misstänks för grova brott.

Sex yrkanden i en följdmotion.

Ett yrkande i en motion från allmänna motionstiden 2024/25.

Innehållsförteckning

Utskottets förslag till riksdagsbeslut	3
Redogörelse för ärendet	4
Utskottets överväganden	5
Riksrevisionens rapport om statens insatser för barn som misstänks för grova brott	5
Reservationer	17
1. Förbättrad samhällsvård för barn och unga , punkt 1 (S, MP)	17
2. HVB-hem i offentlig regi, punkt 2 (S, V, MP)	17
3. Övriga frågor om statens insatser för barn som misstänks för grova brott, punkt 3 (S).....	18
Särskilt yttrande	20
Riksrevisionens rapport om statens insatser för barn som misstänks för grova brott (V)	20
<i>Bilaga</i>	
Förteckning över behandlade förslag	21
Skrivelsen	21
Följdmotionen	21
Motion från allmänna motionstiden 2024/25	21

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

Riksrevisionens rapport om statens insatser för barn som misstänks för grova brott

1. Förbättrad samhällsvård för barn och unga

Riksdagen avslår motion

2024/25:3283 av Teresa Carvalho m.fl. (S) yrkande 1.

Reservation 1 (S, MP)

2. HVB-hem i offentlig regi

Riksdagen avslår motion

2024/25:3283 av Teresa Carvalho m.fl. (S) yrkande 2.

Reservation 2 (S, V, MP)

3. Övriga frågor om statens insatser för barn som misstänks för grova brott

Riksdagen avslår motionerna

2024/25:3111 av Teresa Carvalho m.fl. (S) yrkande 36 och

2024/25:3283 av Teresa Carvalho m.fl. (S) yrkandena 3–6.

Reservation 3 (S)

4. Regeringens skrivelse

Riksdagen lägger skrivelse 2024/25:54 till handlingarna.

Stockholm den 20 mars 2025

På justitieutskottets vägnar

Henrik Vinge

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Henrik Vinge (SD), Teresa Carvalho (S), Mikael Damsgård (M), Pontus Andersson Garpvall (SD), Charlotte Nordström (M), Anna Wallentheim (S), Adam Marttinen (SD), Mattias Vepsä (S), Torsten Elofsson (KD), Ulrika Liljeberg (C), Katja Nyberg (SD), Ulrika Westerlund (MP), Martin Melin (L), Sanna Backeskog (S), Ludvig Ceimertz (M), Lars Isacsson (S) och Lotta Johnsson Fornarve (V).

Redogörelse för ärendet

I betänkandet behandlar utskottet regeringens skrivelse 2024/25:54 Riksrevisionens rapport om statens insatser för barn som misstänks för grova brott. I skrivelsen redovisar regeringen sin bedömning av de iakttagelser och rekommendationer som Riksrevisionen har gjort i rapporten Otillräckliga insatser när barn misstänks för grova brott (RiR 2024:9).

En motion med sex yrkanden har väckts med anledning av skrivelsen. I betänkandet behandlar utskottet även ett yrkande från allmänna motionstiden 2024/25. Förslagen i motionerna finns i bilagan.

Vid utskottets sammanträde den 13 juni 2024 informerade riksrevisor Helena Lindberg med medarbetare om Riksrevisionens rapport.

Utskottets överväganden

Riksrevisionens rapport om statens insatser för barn som misstänks för grova brott

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om förbättrad samhällsvård för barn och unga, om HVB-hem i offentlig regi och om övriga frågor om statens insatser för barn som misstänks för grova brott samt lägger regeringens skrivelse till handlingarna.

Jämför reservation 1 (S, MP), 2 (S, V, MP) och 3 (S).

Riksrevisionens granskning

Granskningens omfattning

Riksrevisionen har granskat om statens samlade insatser för att bryta barns grova kriminalitet är effektiva. Granskningen omfattar följande delfrågor:

- Bidrar myndigheternas arbete till att nå målen för verksamheten?
- Arbetar aktörerna i systemet effektivt för att bryta grov kriminalitet hos barn under 15 år?
- Arbetar aktörerna i systemet effektivt för att bryta grov kriminalitet hos barn som är 15–17 år?

De aktörer som har granskats är Polismyndigheten, Åklagarmyndigheten, Socialstyrelsen, Kriminalvården, Statens institutionsstyrelse (Sis) och regeringen. Granskningen omfattar även hur myndigheterna samverkar med kommunernas socialtjänster.

Riksrevisionens iakttagelser

Riksrevisionens övergripande slutsats är att statens samlade insatser för att bryta barns brottsliga beteende inte är fullt ut effektiva.

Enligt Riksrevisionen fungerar de granskade aktörernas gemensamma arbete för att fånga upp och stödja barn med grovt kriminellt beteende olika väl i olika kommuner. Kommuner med större erfarenhet av grövre brottslighet har ofta ett mer utvecklat arbetssätt. Socialtjänsterna i landet har olika förutsättningar men ska samtidigt bära en stor del av ansvaret för att bryta kriminalitet hos barn. Riksrevisionen konstaterar att regeringen har tagit vissa steg för att öka likvärdigheten och stötta socialtjänsterna, men anser att ytterligare statligt stöd kan behövas.

Riksrevisionen konstaterar vidare att det ytterst är statens ansvar att se till att systemet för att få barn att sluta begå brott fungerar som helhet, även om

arbetet bedrivs på lokal nivå och delvis inom ramen för det kommunala självstyret. Enligt Riksrevisionen tar staten inte fullt ut detta ansvar. Det gemensamma arbetet har främst byggts upp på lokal nivå, bl.a. eftersom det saknas aktörsövergripande kunskapsstöd och vägledningar. Bristen på nationell styrning medför att arbetet blir resurskrävande, ineffektivt och försvårar för aktörerna att utveckla och anpassa verksamheten till grövre kriminalitet bland barn. Vidare finns det brister i förståelsen för varandras ansvar, roller och behov mellan aktörer inom rättsväsendet och sociala myndigheter. Det finns riktlinjer och kunskapsstöd som är uppskattade och uppfattas som tydliga. Samtidigt matchar de inte behoven helt och hållet. Överlag anser Riksrevisionen att det behövs en ökad nationell styrning.

Enligt Riksrevisionen är socialtjänsterna i vissa fall osäkra på om vårdkvaliteten och säkerheten på hemmen för vård eller boende (HVB) är tillräckligt hög för att en placering ska vara lämplig. Det framhålls dock att det är svårt att få en placering på Sis särskilda ungdomshem, där barnen dessutom löper risk att utveckla sitt kriminella beteende genom kontakten med andra placerade. Riksrevisionen anför att statens ansvarstagande i detta sammanhang skulle kunna vara t.ex. förstärkning av tillsynen av de hem som finns. En nationell samordning av placeringarna skulle också kunna öka tryggheten genom att det säkerställs att alla barn får en plats anpassad efter sina individuella behov. Därtill behöver staten säkerställa kapaciteten så att de barn som behöver en plats inom låst institutionsvård får en sådan.

Riksrevisionen konstaterar vidare att vissa brister har identifierats i aktörernas informationsutbyte, t.ex. när det gäller polisens orosanmälningar till socialtjänsten och socialnämndernas yttranden till rättsväsendet. Enligt Riksrevisionens granskning görs inte orosanmälningar för alla barn som misstänks för brott. Det har enligt Riksrevisionen inte framkommit några tydliga förklaringar till varför en orosanmälan inte lämnas för alla barn som polisen uppmärksammar. Granskningen visar också att en orosanmälan inte nödvändigtvis leder till insatser från socialtjänsten. Riksrevisionen framhåller vidare att brister i de yttranden som åklagaren inhämtar från socialnämnderna innan beslut fattas i åtalsfrågan leder till att åklagare och domstolar behöver lägga tid på att inhämta kompletteringar, vilket är resurskrävande och ineffektivt.

Riksrevisionen lyfter också fram att dagens insatser och arbetssätt inte är helt anpassade till att barn i större utsträckning än tidigare begår grova brott. En majoritet av de barn som granskningen fokuserar på återkommer som misstänkta för brott, vilket enligt Riksrevisionen indikerar att insatserna som erbjuds inte är tillräckligt effektiva för att bryta grövre brottslighet. Arbetssätt och insatser är dessutom i hög grad anpassade till straffmyndiga barn och inte till barn under 15 år. Riksrevisionen konstaterar att kommunerna nyligen har fått ett större ansvar för brottsförebyggande arbete som omfattar att ta fram lägesbilder över brottsligheten i kommunen. Det behöver dock säkerställas att lägesbilder uppdateras löpande och delas mellan alla berörda aktörer på lokal,

regional och nationell nivå. Arbetet med gemensamma lägesbilder behöver stärkas och få större genomslag i det operativa arbetet.

Riksrevisionen anser att det måste säkerställas att förändringar i det rättsliga systemet av mer repressiv karaktär, t.ex. förslag om strängare straff och inrättande av ungdomsfängelser, samverkar med och stärker de mer socialpreventiva åtgärderna. Riksrevisionen ser en risk för att regeringen inte tar tillräcklig hänsyn till aktörernas behov i samband med att förändringar införs, och nämner t.ex. att flera av de aktörer som har intervjuats har svårt att se nyttan med utredningar om barn under 15 år som misstänks för brott enligt 31 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare, förkortad LUL.

För att bygga motståndskraft i systemet över tid bedömer Riksrevisionen att aktörerna behöver organisera sig i strukturer som inte är personberoende. Fasta funktioner kan bidra till kontinuitet i verksamheten när personal byts ut eller är frånvarande.

Även om granskningen inte omfattar skolverksamhet lyfter Riksrevisionen fram att majoriteten av de barn som får insatser på grund av grovt kriminellt beteende inte klarar skolan.

Riksrevisionens rekommendationer

Utifrån sina iakttagelser lämnar Riksrevisionen fem rekommendationer till regeringen samt två rekommendationer till Polismyndigheten, Socialstyrelsen och Sis.

Rekommendationer till regeringen

- Ge Socialstyrelsen, Polismyndigheten, Åklagarmyndigheten, Sis och Kriminalvården i uppdrag att i samverkan ta fram en gemensam tvärssektoriell distansutbildning om aktörernas olika roller, ansvar och behov samt hur de samspelar i arbetet med att bryta barns grova kriminalitet. Utbildningen behöver vara lättillgänglig för samtliga berörda medarbetare, inte minst nyanställda, och komplettera annat skriftligt kunskapsuppbyggande material.
- Ge Socialstyrelsen i uppdrag att i samverkan med Åklagarmyndigheten skapa bättre förutsättningar för socialnämnderna att ta fram yttranden. Det kan handla om att ta fram och sprida vägledningar för arbetet där samtliga berörda myndigheters behov och roller kopplade till yttranden tydliggörs.
- Ge Polismyndigheten i uppdrag att i nära samverkan med Socialstyrelsen stärka polisens orosanmälningar. Det kan exempelvis inkludera att tillsammans med Socialstyrelsen ta fram en distansutbildning om orosanmälningar som alla berörda polisanställda enkelt kan ta del av på kontinuerlig basis. Utbildningarna bör ta sikte på orosanmälningarnas syfte, hur de kommer till användning och vilken information de behöver innehålla.

- Ge Socialstyrelsen, Polismyndigheten och Åklagarmyndigheten i uppdrag att ta fram och sprida underlag som tydliggör mervärdet för respektive verksamhet av utredningar enligt 31 § LUL. Materialet kan spridas genom exempelvis utbildningar för socialtjänst, polis och åklagare.
- Utred möjligheterna till en nationell samordning av placering av barn utanför det egna hemmet för att säkerställa en helhetsbedömning utifrån hotbild, risker och vårdbehov vid platsanvisning.

Rekommendationer till Polismyndigheten, Socialstyrelsen och Sis

- Säkerställ att Bob-råden (barn och unga i organiserad brottslighet) blir en struktur som är robust och som minskar personberoende och behov av lokala lösningar. Det kan vara särskilt viktigt i små eller mer resurssvaga kommuner så att de inte behöver konstruera egna lösningar utan kan dra nytta av befintlig kunskap.
- Säkerställ att Bob-råden arbetar dels med erfarenhetsåterföring, dels med gemensamma lägesbilder och hotbildsanalyser för att förbättra planering och proaktivitet.

Skrivelsen

Regeringens bedömning med anledning av Riksrevisionens iakttagelser och rekommendationer

Regeringen, som välkomnar Riksrevisionens granskning, konstaterar att den utgör ett värdefullt bidrag i arbetet med att vända den negativa utvecklingen och motverka att barn dras in i kriminalitet.

Regeringen framhåller att den redan har påbörjat en omfattande omläggning av rätts- och socialpolitiken, som i stora delar berör barn och unga som begår grova brott. Regeringen har bl.a. antagit två strategier, Motståndskraft och handlingskraft – en nationell strategi mot organiserad brottslighet (skr. 2023/24:67) och Barriärer mot brott – en socialpreventiv strategi mot kriminella nätverk och annan brottslighet (skr. 2023/24:68), som pekar ut riktningen i arbetet.

Regeringen anser i likhet med Riksrevisionen att staten har ett stort ansvar för att se till att systemet för att få barn att sluta begå brott fungerar. Enligt regeringen behöver staten på ett övergripande plan se till att det finns regelverk, verktyg och resurser för att kunna möta såväl beteende som behov hos barn som begår grova brott.

I november 2023 beslutade regeringen om ett uppdrag till Polismyndigheten, Brottsförebyggande rådet, Kriminalvården, länsstyrelserna, Socialstyrelsen, Sis, Statens skolverk och Åklagarmyndigheten att inrätta en samverkansstruktur för ett sammanhållet arbete mellan myndigheter och aktörer för barn och unga som riskerar att begå eller begår grova brott, även kallad Bob (Ju2023/02529). Samverkansstrukturen, som ska bestå av samverkansråd på nationell, regional och lokal nivå, syftar till att motverka fortsatt brottslighet genom konkreta, individbaserade åtgärder.

Regeringen instämmer vidare i Riksrevisionens bedömning att de aktörer som arbetar med barn och unga i kriminalitet måste ha god kunskap om t.ex. lämpliga insatser. Enligt regeringen kan det också finnas ett värde i mer aktörsövergripande kunskapsstöd, gemensamma riktlinjer och mallar som ger praktisk vägledning och kan bidra till en likvärdig och effektiv behandling av unga lagöverträdare över hela landet. Regeringen utesluter inte att det framöver kan komma att finnas behov av att överväga åtgärder från regeringens sida för att stärka detta arbete. Regeringen framhåller dock att ett utvecklingsarbete i flera av dessa frågor redan pågår hos myndigheterna.

Regeringen instämmer vidare i Riksrevisionens bedömning att ett väl fungerande informationsutbyte är avgörande för att berörda aktörer tidigt ska kunna fånga upp behovet av insatser för ett barn. Enligt regeringen har flera åtgärder vidtagits när det gäller att stärka myndigheternas möjligheter att utbyta information med varandra. Det pågår även ett kontinuerligt utvecklingsarbete hos myndigheterna på området. Regeringen ser positivt på det arbete som pågår hos myndigheterna men utesluter inte att det kan komma att finnas behov av att se över insatserna framöver.

Regeringen delar vidare Riksrevisionens bedömning att staten behöver ta ett större ansvar för vården av barn och unga genom att stärka tillsynen av HVB och har vidtagit åtgärder i linje med detta. Regeringen delar också Riksrevisionens syn på behovet av en samlad och stärkt nationell samordning som bidrar till en mer enhetlig och ändamålsenlig matchning av vårdbehovet och platsanvisningen. Regeringen avser därför att återkomma med uppdrag till en utredning för att åstadkomma mer ändamålsenliga och effektiva placeringar i den sociala barn- och ungdomsvården.

Vidare instämmer regeringen i Riksrevisionens bedömning att dagens system till viss del inte är anpassat för utvecklingen där barn allt tidigare begår mycket allvarliga brott. Den förändrade situationen kräver nya tankesätt och verktyg. Det är mot denna bakgrund som regeringen har tillsatt flera utredningar som ska överväga frågor om bl.a. den straffrättsliga särbehandlingen av unga lagöverträdare och möjligheten att använda tvångsmedel mot barn och unga (se nedan).

Slutligen noterar regeringen Riksrevisionens iakttagelse att majoriteten av de barn som får insatser på grund av grovt kriminellt beteende inte klarar skolan. Det är en angelägen aspekt som behöver finnas med i det fortsatta arbetet med att bryta allvarlig brottslighet hos barn.

Regeringens åtgärder med anledning av Riksrevisionens iakttagelser och rekommendationer

Regeringen anger i skrivelsen att den har vidtagit och planerar att vidta ett stort antal åtgärder i syfte att motverka att barn och unga dras in i kriminalitet eller utnyttjas i kriminella sammanhang. Det handlar bl.a. om förändringar och initiativ på det straffrättsliga och socialrättsliga området, resurstillskott i budgeten till myndigheter, regioner och kommuner samt åtgärder som rör

skolan, föräldrar och vårdnadshavare. Nedan redovisas vad som anges i skrivelsen om ett urval av åtgärder.

Kommunernas brottsförebyggande ansvar och vissa åtgärder inom socialtjänstens område

Sedan juli 2023 ska kommunerna ta fram en lägesbild över brottsligheten och utifrån denna ta ställning till behovet av åtgärder och besluta om en åtgärdsplan, enligt lagen (2023:196) om kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete. Kommunerna ska också ta visst ansvar för samordningen av det lokala brottsförebyggande arbetet och inrätta en samordningsfunktion. Brottsförebyggande rådet och länsstyrelserna har fått i uppdrag att stödja den lokala nivån i bl.a. genomförandet av den nya lagen.

Regeringen beslutade i juli 2024 om lagrådsremissen En förebyggande socialtjänstlag – för ökade rättigheter, skyldigheter och möjligheter. I lagrådsremissen föreslås att en ny socialtjänstlag ska ersätta den nuvarande socialtjänstlagen. I detta ingår fyra större förslag som enligt regeringen bedöms kunna påverka brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet i rätt riktning. Det handlar om att socialtjänsten ska arbeta förebyggande, ansvara för en övergripande planering av socialtjänstens insatser till enskilda, att verksamheten ska bedrivas i enlighet med vetenskap och beprövad erfarenhet samt att kommunerna ges en befogenhet att tillhandahålla insatser utan individuell behovsprövning.

På socialtjänstministerns uppdrag har det vid Socialdepartementet inrättats en delegation för brottsförebyggande åtgärder inom socialtjänstens område. Delegationen har i uppdrag att utreda vissa brottsförebyggande frågor som faller under socialtjänstens ansvar med målet att förhindra att unga dras in i kriminalitet (S2023:C). Delegationens första uppdrag var att lämna förslag på s.k. förstärkningsteam, som ska ge stöd till socialtjänstens organisation med fokus på verksamhet för barn och unga på platser där kriminalitet och våld eskalerat eller där socialtjänsten är hårt ansträngd. Delegationen lämnade i oktober 2024 en delredovisning av arbetet med en pilotverksamhet i sex utvalda kommuner. Delegationen ska slutföra sitt arbete i december 2025.

Stärkt informationsutbyte mellan myndigheter och andra aktörer

Utifrån förslagen i betänkandet Ökat informationsflöde till brottsbekämpningen (SOU 2023:69) beslutade regeringen om en lagrådsremiss i september 2024 där det bl.a. föreslås att det ska införas en ny lag som ger ett antal statliga myndigheter samt kommuner, regioner och skolor en skyldighet att lämna uppgifter till Polismyndigheten och övriga brottsbekämpande myndigheter.

I oktober 2023 gav regeringen en särskild utredare i uppdrag att överväga och föreslå förbättrade möjligheter att utbyta information om enskilda inom och mellan myndigheter och andra organ som enligt offentlighets- och sekretesslagen jämställs med myndigheter. Uppdraget delredovisades den 2 september 2024 genom delbetänkandet Ökat informationsutbyte mellan myndigheter – Behov och föreslagna förändringar (SOU 2024:63). Uppdraget

ska slutredovisas den 28 april 2025 (dir. 2023:146 och dir. 2024:87). I delbetänkandet föreslås en ny generell sekretessbrytande bestämmelse som ger myndigheter förbättrade möjligheter att utbyta sekretessbelagda uppgifter med varandra.

En utredare har även haft i uppdrag att överväga frågor om ökade möjligheter att inhämta och utbyta uppgifter inom socialtjänsten för att förebygga brott och stärka skyddet för barn. Uppdraget redovisades i maj 2023 genom promemorian Fler verktyg i socialtjänsternas arbete för att förebygga brott och stärka skyddet för barn (Ds 2023:15). I promemorian lämnas bl.a. förslag om att fler myndigheter och aktörer ska vara anmälningsskyldiga vid kännedom eller misstanke om att ett barn far illa och att den som ska få återkoppling efter en anmälan om oro ska få det skriftligen och inom viss tid. Förslagen bereds i Regeringskansliet.

En förbättrad barn- och ungdomsvård och stärkta möjligheter att besluta om stödinsatser för barn och unga med ett kriminellt beteende

I december 2023 tillsatte regeringen en nationell samordnare för fler kvalitativa vårdplatser inom den sociala barn- och ungdomsvården (S2023:G). Den nationella samordnaren ska lämna förslag på hur det kan skapas fler platser i familjehem, HVB, stödboende och särskilda ungdomshem. I samordnarens uppdrag ingår att ge kommuner och Sis särskilda ungdomshem stöd i deras arbete för att säkerställa kvaliteten i vården av barn och unga. Uppdraget ska slutredovisas den 31 december 2025.

Regeringen har vidare gett en utredare i uppdrag att göra en översyn av den statliga barn- och ungdomsvårdens uppdrag och organisation. Syftet är att stärka den statliga barn- och ungdomsvårdens vårdande uppdrag och del i vårdkedjan för att säkerställa att barn och unga ges en trygg och kvalitativ vård, skola och behandling. Uppdraget ska redovisas senast den 25 april 2025 (dir. 2024:13).

En utredare har också fått i uppdrag att bl.a. analysera hur en ökad differentiering av vården vid HVB kan göras för att bättre tillgodose barns och ungas individuella vårdbehov och rättigheter. Utredaren ska också analysera behovet av och förutsättningarna för att införa särskilda befogenheter vid HVB för barn och unga, exempelvis i fråga om begränsningar av vistelse utanför hemmen och användning av elektronisk kommunikation. Uppdraget ska redovisas senast den 1 september 2025 (dir. 2024:18 och dir. 2024:81).

I september 2024 gav regeringen Inspektionen för vård och omsorg (IVO) i uppdrag att stärka tillsynen av stödboende och HVB som tar emot barn och unga (S2024/01643). Uppdraget ska i delar redovisas senast den 31 januari 2025 och slutredovisas senast den 27 februari 2026.

Vidare fick en utredning i mars 2022 i uppdrag att se över flera frågor som syftar till att öka säkerheten och tryggheten på Sis särskilda ungdomshem. Flera av utredningens förslag har lett till lagstiftning (se prop. 2023/24:81 och prop. 2024/25:41). Sista delen av utredningens uppdrag, som handlar om bl.a. rums- och kroppsvisitation, allmän inpasseringskontroll och elektronisk

övervakning, redovisades den 28 oktober 2024. Förslagen bereds i Regeringskansliet.

I promemorian En lag om insatser inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas (Ds 2024:30) föreslår en utredare att socialnämnden ska få besluta om insatser i öppna former till barn och unga såväl tidigare som i fler fall än i dag. När ett beslut om en insats har fattats föreslås att socialnämnden också får besluta att barnet eller den unge ska följa s.k. särskilda föreskrifter som får avse bl.a. skolgång, praktik, skyldighet att vara nykter och drogfri och skyldighet att under vissa tider uppehålla sig i bostaden. Uppdraget slutredovisades i november 2024 och har remitterats. Utredningen om ungdomskriminalitetsnämnder tillsattes med syftet att åstadkomma tydligare åtgärder från samhället när barn och unga hamnat i en kriminell bana samtidigt som de ska möjliggöra tidigare, tillräckliga och mer samordnade insatser för att förebygga fortsatt kriminalitet. Regeringen tog i maj 2024 emot utredningens betänkande En statlig ordning med brottsförebyggande åtgärder för barn och unga (SOU 2024:30). Utredaren lämnar förslag på en reform med statligt huvudmannaskap, inspirerad av den modell med ungdomskriminalitetsnämnder som finns i Danmark. Förslagen bereds för närvarande i Regeringskansliet.

Förändringar i de straff- och processrättsliga regelverken för unga lagöverträdare

Regeringen gav i juli 2023 en utredare i uppdrag att överväga och föreslå ändringar av den straffrättsliga särbehandlingen av unga lagöverträdare. I uppdraget ingår också att överväga och föreslå hur Kriminalvården kan involveras vid vård och andra åtgärder inom ramen för en utdömd ungdomsvård och ungdomstjänst samt att överväga om andra åtgärder bör vidtas för att öka statens ansvar när unga begår allvarliga brott. Uppdraget delredovisades i juni 2024 och slutredovisades i januari 2025 (dir. 2023:112).

Regeringen gav i december 2023 Brottsförebyggande rådet (Brå) i uppdrag att ta fram kunskap om utredningar enligt 31 § LUL. Brå ska inom ramen för uppdraget beskriva barnen och deras situation, kartlägga vilka brott som barnen varit misstänkta för, hur länge LUL-utredningarna pågick och vilka insatser som barnen har varit föremål för innan och efter brottstillfället. Uppdraget ska redovisas senast den 18 juni 2025 (Ju2023/02816).

I juni 2023 tillsatte regeringen en utredning i syfte att se över flera frågor om tvångsmedel mot barn och unga. Utredningen har bl.a. haft i uppdrag att föreslå hur hemliga tvångsmedel ska få användas mot barn under 15 år och se över polisens möjlighet att hålla kvar brottsmisstänkta barn och unga, bl.a. för att socialtjänsten i fler fall ska kunna besluta om stödinsatser utan att den unge släpps. Utredningen överlämnade betänkandet Effektivare verktyg för att bekämpa brott av unga lagöverträdare i december 2024.

Budgetsatsningar för att motverka ungdomsbrottsligheten

Regeringen uppger att de i budgetpropositionen för 2025 föreslår flera satsningar för att stärka det brottsförebyggande arbetet för barn och unga. Bland annat föreslås en riktad satsning till kommunerna under perioden 2025–2028. Medlen är avsedda att stödja kommunerna i omställningen mot att socialtjänsten ska arbeta mer brottsförebyggande med fokus på socialt utsatta områden. Under 2025 föreslås en satsning på 200 miljoner kronor. Regeringen avser att fördela ytterligare 300 miljoner kronor 2026 och därefter 600 miljoner kronor årligen 2027–2028 till kommunerna för ändamålet (prop. 2024/25:1 utg.omr. 9 avsnitt 6.5 och 6.6.7). Sammanlagt föreslås regeringens satsningar på det sociala brottsförebyggande arbetet för 2025 uppgå till ca 4,9 miljarder kronor.

Ett stärkt föräldraskapsstöd och föräldraansvar

Regeringen anför i skrivelsen att en viktig prioritering i det brottsförebyggande arbetet är att stärka föräldraförmågan och skärpa föräldraansvaret. Regeringen avsätter sedan 2023 totalt 400 miljoner kronor årligen till föräldraskapsstöd. Samtidigt anger regeringen att föräldraansvaret behöver skärpas för de föräldrar som inte tar sitt ansvar. I promemorian En lag om insatser inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas (Ds 2024:30) föreslår en utredare att socialnämnden under vissa förutsättningar ska kunna besluta att vårdnadshavare ska delta i insatser i öppna former trots att de inte samtycker till det. För att säkerställa att socialnämndens beslut om öppenvårdsinsatser till vårdnadshavare följs föreslår utredaren även att socialnämnden ska kunna förena beslut om insatser till vårdnadshavare med vite. Förslagen bereds för närvarande i Regeringskansliet.

Motionerna

I kommittémotion 2024/25:3283 av Teresa Carvalho m.fl. (S) yrkande 1 begärs ett tillkännagivande om att regeringen skyndsamt bör återkomma till riksdagen med förslag som förbättrar samhällsvården för unga utifrån förslagen som Utredningen om barn och unga i samhällets vård har lämnat.

I yrkande 2 anför motionärerna att det offentliga bör överta ansvaret för alla HVB-hem och vård av ungdomskriminella.

I yrkande 3 anförs att personal som arbetar på HVB-hem bör ges ökade befogenheter. Enligt motionärerna bör personalen få möjlighet att t.ex. genomföra kroppsvisitationer, genomsöka rum och besluta om drogtest.

Vidare vill motionärerna att socialtjänsten ska ha möjlighet att punktmarkera unga som är på väg in i kriminalitet (yrkande 4).

Motionärerna efterfrågar även strängare straff för den som köper narkotika av barn (yrkande 5).

I yrkande 6 begärs ett tillkännagivande om att regeringen snarast ska tillsätta en genomförandekommitté för att genomföra förslagen från Utredningen om ungdomskriminalitetsnämnder.

Ett motsvarande förslag som i kommittémotion 2024/25:3283 av Teresa Carvalho m.fl. (S) yrkande 5 läggs fram i kommittémotion 2024/25:3111 av Teresa Carvalho m.fl. (S) yrkande 36.

Kompletterande information

För barn och unga i samhällsvård

Regeringen beslutade den 7 oktober 2021 att tillsätta en särskild utredare med uppdrag att se över och föreslå åtgärder för hur kvaliteten i vården kan öka när barn och unga placeras i familjehem, jourhem, stödboende och HVB, inklusive särskilda ungdomshem.

Utredningen om barn och unga i samhällets vård överlämnade sitt betänkande För barn och unga i samhällsvård (SOU 2023:66) i november 2023. Betänkandet innehåller ca 130 förslag (ca 110 lagförslag och 20 utvecklingsförslag) och fem områden som behöver utredas särskilt. Nedan redovisas kort om ett urval av utredningens förslag.

Vad gäller statens styrning och stöd för samhällsvården konstaterar utredningen att statens insatser för samhällsvården ska stärkas och samordnas mer för att tillgodose barns och ungas rättigheter och behov. Socialstyrelsen föreslås få i uppgift att stödja samhällsvården för barn och unga samt samordna statens stöd inom området till kommuner, regioner och verksamheter (s. 30).

Utredningen föreslår vidare en ny nationell struktur för uppföljning av samhällets vård som gör det möjligt att lokalt och nationellt följa vårdens kvalitet inom centrala områden. För detta krävs möjligheten att lokalt och nationellt få underlag till analys och bedömning av dagsläge och utveckling över tid. Socialstyrelsen föreslås ansvara för att samordna, utveckla och förvalta den nationella uppföljningsstrukturen (s. 31).

Vad gäller socialnämndens ansvar för samhällsvården anser utredningen att socialnämndens skyldigheter när det gäller vårdens innehåll bör förtydligas i socialtjänstlagen (2001:453), förkortad SoL (s. 32). Utredningen föreslår även tydligare regler i SoL som innebär att barn och unga i samhällsvård ska få en särskilt utsedd barn- och ungdomshandläggare som ska ansvara för att barnet eller den unge ges möjlighet att vara delaktig i utformandet av vården (s. 33). Nya bestämmelser i SoL föreslås även vad gäller socialnämndens beslut om var vården ska ges (s. 34).

Utredningen lämnar även ett antal förslag om familjehemsvård. Bland annat föreslås att krav på tillstånd införs i SoL för familjehem (s. 37) och att det införs ett register över familjehem för barn och unga (s. 41). Utredningen föreslår att IVO ska förvalta det nya registret över familjehem för barn och unga.

Enligt utredningens uppfattning behöver HVB i likhet med familjehemmen delas in i kategorier eller undergrupper som svarar mot olika vårdbehov och förutsättningar att ge vård. Utredningen föreslår att regeringen ger Socialstyrelsen i uppdrag att ta fram ett förslag till en ändamålsenlig differentiering av HVB (s. 47).

Utredningen lämnar vidare ett antal förslag som särskilt gäller Sis. Det föreslås bl.a. att regeringen ger Socialstyrelsen i uppdrag att samordna ett arbete för att i nära samverkan med Sis och Sveriges Kommuner och Regioner ta fram kriterier för när barn och unga ska vårdas med särskilt noggrann tillsyn. Enligt utredningen behöver Sis också ha tillgång till vård i öppna former för utslussning under en begränsad tid av barn och unga från låsbara avdelningar i särskilda ungdomshem (s. 48).

En ny lag om unga lagöverträdare

Under arbetet med att utreda vilka åtgärder som behöver vidtas för att effektivisera bekämpningen av brott som begås av barn, har det av Utredningen om skärpta regler för unga lagöverträdare konstaterats att de olika förslag som rör lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare som förekommer i tre nyligen presenterade betänkanden gör att regleringen i den lagen blir alltmer svåröverskådlig. I samtliga tre framlagda betänkanden föreslår betydande ändringar i eller tillägg till den nuvarande lagen. Betänknandena är Skärpta regler om ungdomsövervakning och straffreduktion för unga (SOU 2024:39), Effektivare verktyg för att bekämpa brott av unga lagöverträdare (SOU 2024:93) och Straffbarhetsåldern (SOU 2025:11). Som ett led i arbetet har sekretariatet därför som arbetsmaterial tagit fram ett förslag till en helt ny lag, lagen (2026:00) om unga lagöverträdare (Ds 2025:4). Förslaget utgår från den nuvarande regleringen men inkluderar de förslag och ändringar som har presenterats.

Utskottets ställningstagande

Utskottet välkomnar Riksrevisionens granskning om statens insatser för barn och unga som misstänks för grova brott. Som konstateras i Riksrevisionens rapport dras allt fler barn in i gängkriminalitet och begår grövre brott tidigare i sina brottsliga karriärer. Återfallsfrekvensen bland barn som döms för grova brott är dessutom hög. I likhet med regeringen anser utskottet därför att granskningen utgör ett viktigt bidrag till arbetet med att vända den negativa utvecklingen och motverka att barn dras in i kriminalitet.

Riksrevisionens övergripande slutsats är att statens samlade insatser för att bryta barns grova kriminalitet inte är fullt ut effektiva.

I skrivelsen redovisar regeringen åtgärder som den har vidtagit och planerar att vidta bl.a. med anledning av Riksrevisionens iakttagelser och rekommendationer. Det handlar bl.a. om förändringar och initiativ på det straffrättsliga och socialrättsliga området, resurstillskott i budgeten till myndigheter, regioner och kommuner samt åtgärder som rör föräldrar och vårdnadshavare. Utskottet ser positivt på dessa åtgärder.

Som regeringen framhåller i skrivelsen har den påbörjat en omläggning av rätts- och socialpolitiken, som i stora delar berör barn och unga som begår grova brott. Utskottet välkomnar denna inriktning. Staten har ett stort ansvar för att se till att systemet för att få barn att sluta begå brott fungerar väl. I likhet

med regeringen anser utskottet att staten behöver ta ett större ansvar för vården av barn och unga genom att stärka tillsynen av HVB. Utskottet noterar att regeringen har vidtagit åtgärder i linje med detta, bl.a. genom att göra en översyn av den statliga barn- och ungdomsvårdens uppdrag och organisation, samt att ge IVO i uppdrag att stärka tillsynen av stödboende och HVB som tar emot barn och unga.

Vidare instämmer utskottet i regeringens bedömning att dagens situation, där barn allt tidigare begår mycket allvarliga brott, kräver nya tankesätt och verktyg. För att möta denna utveckling krävs ett effektivt brottsförebyggande arbete, en fungerande vårdkedja och socialpreventiva åtgärder. Unga som begår brott måste även mötas av tidiga, tydliga och trovärdiga reaktioner från rättsväsendet. Utskottet välkomnar därför de åtgärder som vidtagits och som regeringen avser att vidta på området. Ett förslag som för närvarande bereds i Regeringskansliet är det som har lämnats av Utredningen om ungdomskriminalitetsnämnder. Utredaren lämnar i sitt betänkande förslag på en reform med statligt huvudmannaskap, inspirerad av den modell med ungdomskriminalitetsnämnder som finns i Danmark, i syfte att åstadkomma tydligare åtgärder från samhället när barn och unga hamnat i en kriminell bana. Som framgår av redovisningen pågår för närvarande också beredning av promemorian En lag om insatser inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas, vilken föreslår utökade befogenheter till socialnämnden att besluta om tidiga insatser till unga.

Utskottet ser också positivt på att en utredare har getts i uppdrag att bl.a. analysera behovet av och förutsättningarna för att införa särskilda befogenheter vid HVB för barn och unga, exempelvis i fråga om begränsningar av vistelse utanför hemmen och användning av elektronisk kommunikation.

Sammanfattningsvis noterar utskottet att det pågår ett omfattande arbete på statlig, regional och lokal nivå för att bryta barns och ungas kriminella beteende. Med hänsyn till detta arbete, som utskottet inte finner skäl till att föregripa, är utskottet inte berett att föreslå någon åtgärd från riksdagens sida med anledning av förslagen i motionerna 2024/25:3283 yrkandena 1–6 och 2024/25:3111 yrkande 36. Utskottet avstyrker därför motionsyrkandena och föreslår att riksdagen lägger skrivelsen till handlingarna.

Reservationer

1. Förbättrad samhällsvård för barn och unga , punkt 1 (S, MP)

av Teresa Carvalho (S), Anna Wallentheim (S), Mattias Vepsä (S), Ulrika Westerlund (MP), Sanna Backeskog (S) och Lars Isacson (S).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 1 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion
2024/25:3283 av Teresa Carvalho m.fl. (S) yrkande 1.

Ställningstagande

Placeringar av barn och ungdomar utanför hemmet, i familje- eller HVB-hem, kommer med ett stort samhälleligt ansvar. En placering inom samhällsvården ska alltid leda till att barnet eller ungdomen får det bättre, aldrig sämre. IVO:s tidigare tillsyn har dock visat att det dessvärre inte ser ut så. De vanligaste bristerna rör inskrivningsförfarandet och lämplighetsbedömningarna samt genomförandet och uppföljningen. Utredningen om barn och unga i samhällets vård har bl.a. utrett dessa frågor. För närvarande bereds de närmare 130 förslag som föreslås i betänkandet För barn och unga i samhällsvård (SOU 2023:66) inom Regeringskansliet i syfte att höja samhällsvårdens kvalitet. Förslagen har fått positiv remisskritik och vi anser att det är mycket angeläget att regeringen skyndsamt ska ta arbetet vidare och återkomma till riksdagen med lagförslag som tillgodoser de föreslagna ändringarna.

2. HVB-hem i offentlig regi, punkt 2 (S, V, MP)

av Teresa Carvalho (S), Anna Wallentheim (S), Mattias Vepsä (S), Ulrika Westerlund (MP), Sanna Backeskog (S), Lars Isacson (S) och Lotta Johnsson Fornarve (V).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 2 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2024/25:3283 av Teresa Carvalho m.fl. (S) yrkande 2.

Ställningstagande

När det gäller marknaden för HVB-hem är det enligt vår mening uppenbart att de förslag som presenterats på området inte är tillräckliga. Vården och behandlingen som ges till ungdomar med kriminell bakgrund i HVB-hem har sådana brister att verksamheten i grunden behöver förändras. De senaste åren har det rapporterats hur ungdomar under sin vistelse på HVB-hem har rekryterats till kriminella gäng och till att begå grova brott. I vissa fall har hemmen till och med drivits av kriminella aktörer. Enligt vår mening behöver samhället kliva fram och reglera misslyckandet på marknaden för HVB-hem. Vi anser därför att det offentliga bör ta över ansvaret för alla HVB-hem som vårdar ungdomar som placerats på grund av brottslig verksamhet.

3. Övriga frågor om statens insatser för barn som misstänks för grova brott, punkt 3 (S)

av Teresa Carvalho (S), Anna Wallentheim (S), Mattias Vepsä (S), Sanna Backeskog (S) och Lars Isacson (S).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 3 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motionerna

2024/25:3111 av Teresa Carvalho m.fl. (S) yrkande 36 och

2024/25:3283 av Teresa Carvalho m.fl. (S) yrkandena 3–6.

Ställningstagande

Utöver det ovannämnda anser vi att personal som arbetar på HVB-hem bör ges ökade befogenheter att t.ex. genomföra kroppsvisitationer, genomsöka rum samt besluta om drogtester och restriktioner.

Vidare bör socialtjänsten också ges ökade befogenheter. Enligt vår mening bör socialtjänsten bl.a. ha möjlighet att punktmarkera unga. Den tidigare socialdemokratiskt ledda regeringen gav en utredare i uppdrag att se över dessa möjligheter och förslag överlämnades till den nya regeringen i november 2024 (Ds 2024:30). Förslagen har remitterats, varefter det är angeläget att regeringen tar förslagen vidare och ser till att de genomförs.

I juli 2023 gav den dåvarande socialdemokratiska regeringen en särskild utredare i uppdrag att analysera och föreslå införandet av en ordning med ungdomskriminalitetsnämnder liknande den som finns i Danmark. Modellen innebär att en domare samt representanter från polisen och kommunen i samverkan beslutar om en plan med riktade insatser för barn och unga som

begår brott. Insatserna ska vara långsiktiga, med noggrann uppföljning av barnets utveckling och snabb reaktion om barnet inte följer planen. I maj 2024 överlämnade utredningen sitt betänkande som har remitterats och som nu bereds inom Regeringskansliet. Vi anser att regeringen snarast bör tillsätta en genomförandekommitté för att genomföra utredningens förslag.

Enligt vår mening behöver även mer göras på det straffrättsliga området för att vända dagens utveckling. I dag utnyttjas barn hänsynslöst av kriminella gäng. Oftast är narkotikaförsäljningen en inkörsport. Det är en samhällsutveckling som måste stoppas. Efter ett socialdemokratiskt initiativ är det sedan den 1 juli 2023 straffbart att involvera personer under 18 år i brottslig verksamhet. Vi vill också att den som köper narkotika av barn ska riskera fängelsestraff. På så sätt blir det svårare för gängen att använda sig av barn för narkotikaförsäljning.

Vi anser att regeringen bör vidta åtgärder för att tillgodose det ovan anförda.

Särskilt yttrande

Riksrevisionens rapport om statens insatser för barn som misstänks för grova brott (V)

Lotta Johnsson Fornarve (V) anför:

Jag har inget att invända mot Riksrevisionens rekommendationer till regeringen. Jag delar även regeringens bedömning att det är mycket angeläget att vända den negativa utvecklingen och motverka att barn dras in i kriminalitet samt att samhällets förmåga att agera med träffsäkra insatser i rätt tid kan vara avgörande för att motverka att barn och unga utvecklar ett kriminellt beteende.

Regeringen redogör i skrivelsen för en rad utredningar som har lämnat eller förväntas lämna förslag i närtid. Det gäller bl.a. förslag om förändrad ungdomsrabatt för unga under 18 år, en sänkning av straffmyndighetsåldern, ungdomsfängelser och hemliga tvångsmedel mot personer under 15 år som begår grova brott.

Min uppfattning är att åldersgränser och den särreglering som följer av ålder i fråga om straffmätning och påföljdsval ser ut som de gör av mycket goda skäl. Jag vill särskilt understryka vikten av att den särställning barn har och ska ha inom det straffrättsliga systemet inte får urvattnas. Påföljdssystemet för unga lagöverträdare är utformat utifrån att barn och ungdomar som har begått brott i första hand ska hållas utanför kriminalvården och i stället bli föremål för insatser inom socialtjänsten. Även om jag har valt att inte väcka någon följdmotion i detta ärende vill jag uttrycka en oro för att de ovan nämnda förslagen varken är nödvändiga, effektiva eller proportionerliga.

Jag ser däremot behov av nya ungdomspåföljder för barn över 15 år och är inte främmande för att det införs fler sådana som kan komplettera de redan befintliga. Förutsättningen är givetvis att de påföljder som införs är rättssäkra, särskilt anpassade för barn och unga och har ett tydligt behandlingsinriktat innehåll. Jag anser även att det återfallsförebyggande arbetet gentemot unga lagöverträdare bör förstärkas.

När det i övrigt gäller min och Vänsterpartiets syn på hur politiken för barn som placeras utanför det egna hemmet ska utformas framgår det i Vänsterpartiets motioner på området, bl.a. motion 2021/22:444 och motion 2021/22:411 med anledning av skrivelse 2020/21:215.

Jag kommer sammantaget att noga följa regeringens fortsatta arbete med frågorna och återkomma med konkreta förslag till riksdagen i andra sammanhang.

BILAGA

Förteckning över behandlade förslag

Skrivelsen

Regeringens skrivelse 2024/25:54 Riksrevisionens rapport om statens insatser för barn som misstänks för grova brott.

Följdmotionen

2024/25:3283 av *Teresa Carvalho m.fl. (S)*:

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om förbättrad samhällsvård för unga och genomförandet av förslagen i utredningsbetänkandet För barn och unga i samhällsvård (SOU 2023:66) och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det offentliga bör överta all HVB-hemsvård av ungdomskriminella och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ökade befogenheter för personal på HVB och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att punktmarkera unga på väg in i kriminalitet och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om strängare straff för köp av narkotika av barn och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att snarast tillsätta en genomförandekommitté för förslagen i Utredningen om ungdomskriminalitetsnämnder (SOU 2024:30) och tillkännager detta för regeringen.

Motion från allmänna motionstiden 2024/25

2024/25:3111 av *Teresa Carvalho m.fl. (S)*:

36. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om strängare straff för köp av narkotika av barn och tillkännager detta för regeringen.